

Småland i gryningen

Kronprinsessan Victoria har gift sig och har planer på att vandra i sin fars fotspår när tiden kommer. Men idag finns det inte så många kungariket kvar i Europa. Har det alltid funnits kungar och drottningar? Eller vem regerade i våra småländska land förr i tiden?

Innan det svenska riket uppstod fanns det många **småkungar och regionala hövdingar** i Småland. Dessa stärkte sina välden genom krig, plundring och handel, och det var viktigt för dem hur starka de personliga banden till de underlydande var.

Men ett välde kunde också falla samman så fort som kungen eller hövdingen dog.

Intresset för att utvidga ett område var mycket stort, så även om allt fungerade mycket bra och sammanhållningen var stor inom ett litet område valde man att förstora området.

Vid sen järnålder och tidig medeltid fanns flera **hövdingdömen och olika regionala maktcentra** hade uppkommit på olika platser i landskapet, t.ex. i Ingelstad och Inglinge hög i Varend. Här har man funnit ett ganska stort antal vapengravar. För de övre sociala skikten i samhället var vapen en del av krigaridentiteten. Man utgår från att denna överklass lät rista och resa runstenarna. Det talas om en runstensaristokrati.

Vid vikingatidens slut bestämdes områden av en gemensam lag (**lagsaga**). Dessa kunde bestå av ett eller flera små land. Som ett exempel kan nämnas att Varend, Finnveden och Njudung under 1100-talet hade en gemensam lagsaga (Tiohärads lagsaga), resten av Småland tillhörde Östgötarnas lagsaga (Östgötalagen). På detta viset fanns det ännu ingen inblandning av någon centralmakt, men snart började kungamakten att nå Småland.

I **det kristna kungariket** som under medeltiden så småningom tog över hövdingarikena hade en kung enligt deras föreställningar fått sin makt av Gud.

Det världsliga och det kyrkliga gick hand i hand med varandra.

Kyrkan tillhandahöll skrivkunniga administratörer som lade grunden till en statlig byråkrati och hur ett kristligt kungadöme skulle kunna uppstå efter ett kontinentalt mönster. Och kyrkan fick kungens stöd för att bygga kyrkor och för att skydda kristendomen emot den hedniska religionen. Det nya väldet som uppstod under 900- och 1000-talen byggde sin makt på jord, krigare och kyrkan. Nu kunde en starkare monarki växa fram.

I Wikipedia kan man läsa om hur namnet Sverige uppkom: ”**Namnet Sverige** förekommer första gången i det anglosaxiska *Beowulfkvädet* (den enda bevarade handskriften är från 1000-talet) som *Swēorice*^[1] och på svensk botten äldst i formerna *Swerike* (slutet av 1200-talet), *Svearike* (förra hälften av 1300-talet); på Gotland *Suiariki* (liksom i fornisländskan och fornorskan) och *Swärike* (mitten av 1300-talet). I Kristofers landslag, 1442, heter det Swerikis Riki.

Formen *Swerike* utvecklades på 1400-talet i både svenskan och danskan till *Swerighe*, *Swerghe* och slutligen *Swirghe*, varav det på 1600-talet, till exempel hos Gustav II Adolf, rätt vanliga *Swirge*. Formen *Swärike* utvecklades på likartat sätt till *Swärighe*, *Swärghe*, varav det nuvarande svenska uttalet /svärje/ ”

Kyrkan fick först sitt fäste i Götalandskapen där monarkin utvecklades tidigt. Först omfattade kungariket Västergötland, Östergötland, Uppland, Södermanland och Västmanland och senare tillkom de övriga delarna av landet. I Småland visades kungamaktens närvaro först på Visingsö i Vättern där borgen Näs byggdes under 1100-talet, troligen av den östgötske hövdingen **Sverker**. Sverker blev 1130 hyllad som Sveriges konung och gifte sig 1132 med **Ulfhild** som tidigare hade varit gift två gånger, bl.a. med den danske konungen Nils. Hon övertygade hövdingen om att han skulle få bättre chanser att bli accepterad i Västergötland om han tog henne till maka. Ulfhild var känd för sin fromhet och sin flit för den kristna kyrkan. Sverker och drottningen Ulfhild hjälpte också till att grunda klostren Nydala, Alvastra och Varnhem. Drottningen var god vän med ärkebiskopen i Eskil i Lund.

Under 1100- och 1200-talen byggdes försvarskyrkor vid kusten på initiativ av kungamakten och kyrkliga stormän. Detta stöttes troligen också av biskopen i Linköping. I Kalmar upprättade man en kastal (också kastell, en tornlik stenbyggnad för försvarsändamål i närheten av en kyrka, se bild).

Exempel på en kastal

Den byggdes senare ut till Kalmar slott som blev ett viktigt fäste för kungamakten. Genom tillkomsten av slottslän kunde kungamakten knyta rikets olika delar hårdare till sig. Dessa var förvaltnings- och försörjningsområden för de kungliga hövitsmännen. Förutom i Kalmar fanns andra kungliga borgar i Jönköping, Stäkeholm utanför Västervik, Piksborg i Sunnerbo, Trollaborg i Östbo och Sundholm i Njudung.

Just perioden 1250-90 anses betydelsefull i skapandet av kungariket Sverige. **Samtidigt** uppkom **frälset** som knöts till kungamakten. Det var stormän och storbönder som var befriade från skatt och bodde på frälsegårdar. På detta sätt kunde kungen binda inflytelserika personer till sig och minska då också konkurrensen om makten. Stockholm anlades, skatteväsendet uppkom och Mälardalen övertog rikets politiska centrum.

Men integrationen avlöpte inte alltid i lojal anda med centralmakten. Man blev angelägen att sätta bygdens egna intressen före rikets, men det får bli en annan gång kanske.